

Наталія Шелевер, к. ю. н.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

ЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Nataliia Shelever, PhD in Law

Uzhgorod National University, Ukraine

ETHICAL BASIS OF THE ACTIVITY OF JUDGES IN UKRAINE

The article is dedicated to the issue of ethics of judges in Ukraine. The author focuses on the fact that the situation in the country requires the improvement of the judicial system. It is also a requirement of the European Union from Ukraine. Our government is already doing some steps in that direction.

The article reveals the concept of “judicial ethics”, analyzes the legislation on the ethical foundations of representatives of Themis. The shortcomings of current legislation governing data relationship are also specified. The positive experience of other countries is analyzed, and on this basis it is concluded that a necessary step for Ukraine is to improve the existing legislation, bringing it closer to international standards of justice.

The author also notes that morality is closely connected with the law. Therefore, judges may hold office only being highly professional lawyers who deserve to administer justice.

Keywords: judge ethics, judicial power, the judiciary, the representative of Themis, judicial immunity, abuse of power.

Однією із вимог Європейського Союзу (далі – ЄС) до України є проведення судової реформи. Насамперед, це пов'язано з тим, що у громадян низький рівень довіри до української судової системи. Певні кроки для її реформування та наближення вітчизняного законодавства до світових стандартів судочинства Україна вже робить.

Прикладом є внесення змін до Конституції України в частині правосуддя. Це є великий успіх, оскільки ці нововведення наблизять вітчизняне законодавство до світових стандартів судочинства, знизять рівень корупції тощо.

Ми були свідками того як проходив процес «очищення» судової влади в нашій державі. Вища рада юстиції повідомляла, що такого масового звільнення суддів як у 2016 році ще не було. Кваліфікаційне оцінювання та майнові перевірки лякали напевно багатьох представників Феміди. Цей процес ми б назвали так званим «самоочищенням» української судової системи, який забезпечує прихід нових високопрофесійних кадрів.

Війна в Україні, корупція, низький рівень життя громадян, недовіра до влади, а особливо до судової, вимагає зміцнення та удосконалення її авторитету з використанням позитивного іноземного досвіду.

Варто зазначити, що в Україні не приділяється належна увага питанню етики судді у його професійній діяльності. Навчальної літератури майже немає. Проте проблема етичності судової діяльності є особливо актуальною на даний час у зв'язку з тим, що в українському суспільстві спостерігається дефіцит моральності у поведінці окремих суддів.

При дослідженні даної теми ми використовували праці таких авторів як С. Алексєєв, О. Ведерніков, А. Молдован, О. Рогач, В. Чорнобук, В. Халіуліна, І. Шубіна тощо.

Етика – це певні постулати, засади та принципи, які прийняті державою, суспільством і вважаються правильною поведінкою. Поняття етики етимологічно походить від стародавнього грецького слова «etos», яке спочатку означало місцеперебування, спільне житло (див., зокрема, «Іліаду» Гомера), а згодом набуло нового значення: звичай, темперамент, характер. Аристотель сформулював поняття «ethicos» – етичний, визначивши ознаки людської добродітності (мужність, мудрість, поміркованість, справедливість тощо). Приблизним латинським аналогом стало слово «mos» (moris), що означає характер людини, звичай і порядок, і саме від нього Цицерон сформулював поняття «moralis» («moralitas») – мораль. Пізніше виникло поняття професійної етики (юридичної або деонтологічної). Родоначалником безпосередньо суддівської етики вважається

А. Коні, який стверджував, що саме суддям належатиме у майбутньому першочергова роль у дослідженні умов і обстановки судового процесу¹.

Етика судді – це частина професійної етики юристів. Вона має свої особливості, на яких ми зосередимо далі свою увагу. Так, судді займають високе становище у суспільстві. Для будь-якого юриста найбільшою вершиною його кар'єри є судова практика. Проте до суддів ставляться і високі вимоги.

Судова влада повинна бути рівною для всіх. Ця моральна вимога, по суті, виражає зрівняльний аспект справедливості. Однак вимога забезпечення рівності в суді настільки важлива, що вона спеціально виділяється законодавчо й фігурує в моральній свідомості суспільства. Судова влада повинна бути об'єктивною, безсторонньою та неупередженою. Вона проявляється у відсутності прихильності до якої-небудь із сторін, здатності однаково ставитися до їхніх домагань та особистості й діяти лише в інтересах істини й справедливості на підставі закону й совісті, – фундаментальна моральна й правова вимога. Судова влада, не здатна або не прагнуча діяти неупереджено, не заслуговує на довіру суспільства. Ті, хто її персоніфікує, в цих умовах втрачають авторитет і моральне право судити інших².

У відповідності до ст. 127 Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних³.

30 вересня 2016 року набув чинності Закон України «Про судоустрій і статус суддів». У відповідності до статті 58 цього Закону питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України⁴.

Вперше Україна отримала етичні вимоги для судді у 2002 році. Кодекс професійної етики судді був затверджений V з'їздом суддів України 24 жовтня 2002 року.

22 лютого 2013 року З'їзд суддів України затвердив Кодекс суддівської етики, положення якого спрямовані на встановлення етичних стандартів, пов'язаних із статусом судді, керуючись Конституцією України, Законом України "Про судоустрій і статус суддів", враховуючи статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за якою кожен має право на незалежний і справедливий суд, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Основні принципи щодо незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів, схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 15 грудня 1989 року, Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року, Європейську хартію про закон щодо статусу суддів, Рекомендацію СМ/Рес (2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам відносно суддів: незалежність, ефективність та обов'язки⁵.

Так, новий Кодекс розширив коло статей, які закріплюють норми суддівської етики. У ст. 3 Кодексу зазначається, що суддя має докладати всіх зусиль до того, щоб на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини його поведінка була бездоганною.

Вважаємо, що суддя не має права вести аморальний спосіб життя. Він має бути прикладом для інших юристів.

Професійні судді України користуються всіма правами та основними свободами людини і громадянина за винятком встановлених національним законодавством обмежень, обумовлених особливостями статусу цієї професійної групи. Ще в 1987 р. Міжнародне об'єднання суддів на своєму засіданні в Дубліні розглядало питання приватного життя суддів. Пункти 8, 9 Пекінських тез щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського

¹ Чорнобук, В. (2013). Етика суддівського корпусу – необхідна умова захисту єдності та незалежності судової системи України. *Слово Національної школи суддів України*, 3 (4), 79.

² Молдован, А.В., Богдан, Л.С. (2014). *Юридична деонтологія*. Навчальний посібник. Київ: Алерта, 69.

³ Закон про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), ст.127 2016 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>> (2018, червень, 01).

⁴ Закон про судоустрій і статус суддів, ст.58, гл. 2, 2016 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/page2>> (2018, червень, 01).

⁵ Кодекс суддівської етики 2013 (XI черговий з'їзд суддів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13/paran4#n4>> (2018, червень, 05).

регіону (LAWASIA) закріплюють, що за межами своїх посадових обов'язків судді, як і будь-якому громадянину, гарантується право вільного вираження думок, віросповідання, участі у зібраннях та асоціаціях. Судді мають право засновувати чи вступати в асоціації суддів, входити до інших організацій, що представляють інтереси суддів та розвивають їх професійні навички, а також здійснюють іншу діяльність для захисту своєї незалежності. Суди мають викликати довіру у громадськості, а судді своєю поведінкою не повинні компрометувати свою безсторонність та незалежність¹.

У Радянському Союзі життя судді моніторили як у робочий час, так і у позаробочий. А от, приміром, у Італії – інший підхід. Міланський юрист, член Міжнародної арбітражної палати Андреа Мойя розповів, що в Італії офіційно немає корупції в судовій системі. За його твердженням, суддівський корпус є незалежним від інших структурних елементів держави. Суддівська спільнота сама контролює себе, що дозволяє робити більш об'єктивні висновки стосовно здійснення судочинства. «Суддям не потрібний зовнішній нагляд, бо вони самі зацікавлені в результатах власної праці, власному іміджі та репутації», – повідомив А.Мойя².

Ми є прихильниками другої позиції і вважаємо, що саме від рівня правосвідомості судді залежить його поведінка. На жаль, в Україні не всі судді гідні бути представниками Феміди. Родинні клани, просування криміналітету, корупція підривають авторитет судової системи України.

Як зазначено в спеціальній літературі, професійна етика – це сукупність моральних норм, що визначають ставлення людини до свого професійного обов'язку, а також до людей, з якими він пов'язаний у відповідності до своєї професії і, в кінцевому результаті, до суспільства в цілому. Професійна етика є конкретизацією загальних етичних норм, що викликано не тільки специфікою відносин професійних колективів до суспільства в цілому, але і специфікою особистих відносин в професійній діяльності³.

У відповідності до ст. 6 Кодексу суддя повинен виконувати свої професійні обов'язки незалежно, виходячи виключно з фактів, установлених на підставі власної оцінки доказів, розуміння закону, верховенства права, що є гарантією справедливого розгляду справи в суді, не зважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику⁴.

От на підставі цих принципів і мають розглядатися справи в суді, проте ними часто нехтують, що породжує правовий нігілізм.

Ферраджолі пише про існування «розпорядчих повноважень», якими суддя об'єктивно наділений законодавством. Надання судді цих повноважень по прийняттю рішень означає в деякій мірі наділення його політичною, позасудовою владою, яку суддя повинен усвідомити, обмежуючи себе в її застосуванні і всіляко стараючись забезпечити обґрунтованість своїх рішень. Зрозуміло, що здійснення таких повноважень повинно ґрунтуватися на усвідомленій етичній вимогливості судді до себе. Очевидна важливість серйозного роздумовування над деонтологічними принципами, яким повинно відповідати здійснення правосуддя. Суддя як офіційна посадова особа, до якої пред'являються відповідні вимоги, зобов'язаний в своїй практичній роботі виходити із системи загальноприйнятих основоположних принципів, закріплених в Конституції і у важливих міжнародних документах, що гарантують основні права людини. Із цих принципів випливають конкретні вимоги до поведінки судді, його відношення до сторін процесу і до предмета розгляду. Ці вимоги – не саме собою зрозуміле а рїогї, вони повинні виводитися із встановленою Конституцією ролї судді і важливості судового процесу⁵.

При дефіциті етичності складно вести мову про справедливість. Вираження у праві основ справедливості, в тому числі в практиці його реалізації і застосуванні, – є «моральність права»⁶.

¹ Чорнобук, В. (2013). Етика суддівського корпусу – необхідна умова захисту єдності та незалежності судової системи України. *Слово Національної школи суддів України*, 3 (4), 82.

² Опренко, М. (2018). Янголи і демони юридичної професії. *Закон і Бізнес*. <http://zib.com.ua/ua/79766-yangoli_i_demoni_yuridichnoi_profesii.html> (2018, червень, 10).

³ Халиулина, В.П. (2004). *Профессиональная этика юриста*. Учебное пособие. Москва: РУДН, 45.

⁴ *Кодекс суддівської етики 2013* (XI черговий з'їзд суддів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13/paran4#n4>> (2018, червень, 20).

⁵ Перфекто, А.И. (2003). Этика судьи. *Юридическая Россия*. <<http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1135420>> (2018, червень, 26).

⁶ Алексеев, С.С. (1998). *Философия права*. Москва: Норма, 56.

Проте дуже часто ця етичність, авторитет судової влади підривається ЗМІ, політиками. Негативно впливають і війна в Україні, і зниження рівня життя населення, і корупція, яка пронизує усі сфери суспільного життя.

Обмеження суддівського імунітету, введення функціонального імунітету теж, на нашу думку, не найкращим чином вплине на авторитет суддів. Адже обмеженим імунітетом судді можуть скористатися і він може бути формально обвинувачений у злочині, що не пов'язаний із здійсненням його професійних обов'язків.

Як зазначає суддя Верховного Суду Іспанії Перфекто Андрес Ібаньес: «Починаючи з давнини, є підтвердження того, що суспільство прагнуло обмежити владу судді. Це свідчить про усвідомлення того, що, хоча суддя приймає рішення і підкоряється нормам, але у прийнятті ним рішень неминуче присутній і особистий елемент.

Це особистий елемент подвійного плану, оскільки він проявляється як у судовому встановленні фактів, так і у застосуванні норм права. Ось чому згадане прагнення до обмеження його влади історично знайшло своє вираження в обох аспектах. Коли мова йде про *quaestio facti*, воно проявляється в неодноразових спробах обмежити свободу судді при розгляді доказів: ордалія, суд Божий, доказ по закону і принцип *in dubio pro reo* гео добре ілюструє вищесказане. Вони очевидним чином пов'язані з кримінальним процесом, який був і залишається найбільш яскраво вираженою формою судочинства. Але це прагнення також присутнє і в підході до *quaestio iuris*. Найяскравіше воно проявляється у зроблених з давніх часів спробах сильно обмежити і навіть взагалі виключити судові тлумачення законів; в щирому бажанні забезпечити, ніби це і насправді можливо, лише механічне застосування закону¹».

Досить прогресивною є і ст. 20 Кодексу, у якій закріплено, що участь суддів у соціальних мережах, Інтернет-форумах та застосування ними інших форм спілкування в мережі Інтернет є допустимими, проте суддя може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади².

Вважаємо, що положення цієї статті сприятимуть підвищенню авторитету судової влади у нашій державі.

Проблемою в Україні є те, що у відповідності до ст. 4 Кодексу порушення правил етичної поведінки не можуть самі по собі застосовуватися як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначити ступінь їх вини. Тоді виникає питання: «А для чого тоді Кодекс, якщо притягувати до дисциплінарної відповідальності за порушення його норм не можна?»

Для прикладу у Республіці Казахстан Кодекс суддівської етики діє в повній мірі. У відповідності до ст.7 даного Кодексу при порушенні положень діючого кодексу органами суддівського співтовариства може бути поставлене питання перед відповідними посадовими особами, що мають право на порушення дисциплінарного провадження, про застосування заходів дисциплінарного характеру по відношенню до винних осіб³.

Для української судової системи проблемою є те, що більшість справ «заминаються» в суді, а реальної відповідальності суддів за це нема.

Якщо, для прикладу взяти США, то там ситуація взагалі інакша. За короткий час два голови Верховного суду штату Род-Айленд були відсторонені зі своїх посад шляхом процедури імпичменту. В 1985 р. Д.А. Бевілакуа був відсторонений від своєї посади на 4 місяці без виплати компенсації Комісією по судовій дисципліні даного штату за «заподіяння серйозної шкоди репутації правосуддя». Комісія звинуватила даного суддю в тому, що він зустрічався з жінкою в motelі, який належав людині, яка зловживала наркотиками і була причетна до незаконного грального бізнесу. В 1986 р. проти даного судді була порушена процедура імпичменту на тих самих підставах, в результаті чого Бевілакуа подав у відставку за причиною «поганого стану здоров'я». В 1993 р. Т. Фей, голова Верховного суду штату Род-Айленд, також пішов зі своєї посади у зв'язку із загрозою процедури імпичменту. Йому було пред'явлено звинувачення

¹ Там само.

² Кодекс суддівської етики, ст. 20 2013 (XI черговий з'їзд суддів України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13/para4#n4>> (2018, червень, 28).

³ Кодекс судейської етики Республіки Казахстан, ст.7 2001 (третій съезд судей РК). <<http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1131941>> (2018, червень, 28).

в незаконному використанні фінансових засобів, що призначені для забезпечення діяльності суду; використання судових секретарів для організації особистих справ; направлення листів муніципальним суддям з проханням забезпечити талонами для паркування своїх друзів і членів сім'ї. В 1994 р. Фей був засуджений за шахрайство, здійснене шляхом використання грошових засобів суду в особистих цілях¹.

Справедливими є слова І.І. Шубіної, яка зазначає наступне: «Для судді важливо навчитися контролювати свої емоції, стримувати їх настільки, щоб вони не заважали відрізнити критичну оцінку його дій від «нав'язування» відповідної позиції по справі. Не треба відноситися до суспільної думки і критики поведінки судді байдуже – важливо стримано проаналізувати причини формування суспільної думки, позицію і докази критикуючої людини і зробити правильні висновки, які можуть і не сприйматися, але будуть корисними для самовиховання.

Авторитет судової влади передбачає довіру до суду і здійснюваної ним діяльності, віру в його незалежність від інших гілок влади, самостійність і неупередженість в прийнятті рішень. Авторитет складається із багатьох складових, в тому числі із оцінки громадянами державної влади в цілому і дій її окремих представників зокрема. Модель розподілу влади є основою побудови демократичного суспільства, в уявленні більшості громадян виглядає «монолітом» і недоліки однієї із гілок влади неминуче екстраполіруються на інші. Ось чому прийняття судом рішення на користь органу виконавчої влади, особливо в сфері економічних відносин, навіть у випадку, коли для такого рішення були правові основи, найчастіше розцінюється як результат тиску на суд»².

Робота судді ускладнюється ще й тим, що часто доводиться працювати в населеному пункті, в якому він проживає. Якщо це невеличке селище, то безсумнівно, є знайомі, друзі тощо. Тому дуже часто важко контролювати свої емоції.

Для прийняття справедливих рішень по справі велике значення для судді має самоосвіта. Суддя повинен постійно підвищувати свій професійний рівень.

Прийняття законних і обґрунтованих рішень по справах, що розглядаються, неможливе без систематичного вивчення законодавства, яке постійно удосконалюється, аналізу судової практики, яка склалася, їх тенденцій і перспектив розвитку. Очевидно, що якість роботи судді напряму залежить від його професійної кваліфікації і справляє безпосередній вплив на престиж суддівської роботи і авторитет судової влади. Уміння і бажання вчитися в будь-якому віці, з будь-яким стажем і досвідом роботи – ознака професійної придатності судді, оскільки дозволяє вберегтися від самовпевненості, переконаності в тому, що твоя думка – єдина правильна³.

Самовпевненість породжує, на нашу думку, ще одну проблему – зловживання правом, що є небезпечним правовим явищем.

Більше того, стурбованість зловживання владою при здійсненні правосуддя була така велика і така обґрунтована, що можна без перебільшення сказати, що саме прагнення її уникнути стало однією із причин, що призвели до виникнення сучасного конституціоналізму. При розробці всіх конституцій завжди неминуче виникало це питання. Тому не випадково у переважній більшості конституцій з максимальною строгістю встановлюються основні правила ведення процесу⁴.

Зловживання правом у сучасних умовах функціонування суспільства набуває агресивного, глобального характеру, гальмує процеси демократизації та розбудови нашої держави. Доходимо невтішного висновку, що зловживання правом, як один із проявів правового нігілізму, пройняло всі сфери суспільного та державного життя в Україні. Зловживання правом є негативним соціальним феноменом, який має руйнівне спрямування, виступає індикатором дезорганізації українського суспільства. Поширеність зловживання правом (владою, повноваженнями) стає стійкою перешкодою на шляху побудови правової держави й громадянського суспільства, адже ці правові

¹ Ведерникова, О.Н. (2003). Предупреждение коррупционного и иного противоправного поведения: опыт судей России и США. *Юридическая Россия*. <<http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1240519>> (2018, червень, 29).

² Шубина, И.И. (2018). Этика судьи при осуществлении профессиональной деятельности. *Судейская этика*. <<http://librisum.com/lapes/etic05.htm>> (2018, червень, 29).

³ Там само.

⁴ Перфекто, А.И. (2003). Этика судьи. *Юридическая Россия*. <<http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1135420>> (2018, червень, 26).

явища є деструктивними факторами, що деформують психологічне, внутрішнє прийняття людини, її політичну й правову свідомість¹.

Варто зазначити, що і вік суддів в Україні є досить низьким. Так, до змін у Конституцію України суддею могла стати особа у віці 25 років. За теперішніми змінами – 30 років. Вважаємо, що цей вік є занадто низьким для займання суддівської посади.

Приміром у США середній вік кандидатів в судді – 40-45 років. Таким чином, 30-річних суддів в США практично нема, і навряд чи такі можуть бути, оскільки для зайняття цієї посади вимагаються особливі якості: авторитет серед юридичної спільноти, високий рівень професійної кваліфікації, відповідна популярність в юридичних колах. Ось чому судьями в США частіш за все стають досвідчені адвокати, юристи-політики, університетські професори, що мають значний стаж роботи по юридичній спеціальності і сформовану репутацію².

Характерною особливістю системи юридичної освіти Німеччини є те, що яку б юридичну професію не обрав майбутній спеціаліст (адвокат, прокурор, нотаріус, суддя), йому в обов'язковому порядку необхідно успішно скласти державний екзамен, щоб отримати право займати посаду судді³.

Українці про таких суддів можуть хіба що мріяти. Якби представниками Феміди дійсно ставали високопрофесійні юристи, тоді не було б і такого рівня корупції як тепер і не треба було б «боротися» з недоторканністю суддів.

На підставі вищенаведеного, ми приходимо до висновку, що етика судді є важливим елементом в його діяльності, яка регулює порядок побудови відносин між суддею та іншими учасниками судового процесу. Проблемою українського суспільства є те, що судьями стають недосвідчені юристи, що і породжує труднощі в судовій системі. Представником Феміди має ставати людина з «великої букви», для якої слова «честь», «гідність», «справедливість» не будуть пустим звуком і яка буде втілювати принцип верховенства права у житті. На наш погляд, у своїй професійній діяльності суддя має керуватися словами третього президента США Томаса Джефферсона: «Намагайтеся завжди виконати свій обов'язок – і людство виправдає вас навіть там, де ви зазнаєте невдачі».

References:

1. Alekseev, S.S. (1998). *Filosofia prava* [The philosophy of law]. Moscow: Norma [in Russian].
2. Vedernikova, O.N. (2003). *Предупреждение коррупционного и иного противоправного поведения: опыт судей России и США* [Prevention of corruption and other unlawful conduct: the experience of judges of Russia and the United States]. <<http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1240519>> [in Russian]. (2018, June, 29).
3. *Zakon pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosuddia) 2016* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on the introduction of amendments to the Constitution of Ukraine (the law of justice) (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Oficijnyj sajt Verkhovnoji Rady Ukrainy*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>> [in Ukrainian]. (2018, June, 01).
4. *Zakon pro sudoustrii i status suddiv 2016* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on the judiciary and the status of judges (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Oficijnyj sajt Verkhovnoji Rady Ukrainy*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/page2>> [in Ukrainian]. (2018, June, 01).
5. *Kodeks suddivskoi etyky 2013* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Code of Judicial Ethics 2013 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Oficijnyj sajt Verkhovnoji Rady Ukrainy*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1131941>> [in Ukrainian]. (2018, June, 05).
6. *Kodeks sudeiskoi etyky respubliki Kazakhstan 2001* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Code of Judicial Ethics of the Republic of Kazakhstan 2001 (tretii siezd sudei RK)]. <<http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1131941>> [in Russian]. (2018, June, 05).
7. Moldovan, A.V., Bohdan, L.S. (2014). *Yurydychna deontolohiia* [Legal deontology]. Kyiv: Alerta. [in Ukrainian].
8. Perfekto, A.I. (2003). *Etika suddi* [Judge ethics]. <<http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1135420>> [in Russian]. (2018, June, 05).

¹ Рогач, О.Я. (2011). *Зловживання правом: теоретико-правове дослідження*. Ужгород: Ліра, 288.

² Ведерникова, О.Н. (2003). *Предупреждение коррупционного и иного противоправного поведения: опыт судей России и США*. *Юридическая Россия*. <<http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1240519>> (2018, червень, 29).

³ Собко, Я. (2016). *Стать юристом: зарубежный опыт*. *Судебно-юридическая газета*. <<http://sud.ua/news/2016/08/26/94627-stat-yuristom-zarybezhnij-opit>> (2018, червень, 30).

9. Rohach, O.Ya. (2011). *Zlovzhyvannia pravom: teoretyko-pravove doslidzhennia* [Abuse of law: theoretical and legal research]. Uzhhorod: Lira. [in Ukrainian].
10. Sobko, Ya. (2016). Stat yuristom zarubezhnyi opyt [Become a lawyer: overseas experience]. *Sudebno-yuridicheskaia gazeta*. [Forensic newspaper]. <<http://sud.ua/news/2016/08/26/94627-stat-yuristom-zarybezhnij-opit>> [in Ukrainian]. (2018, June, 30).
11. Khaliulina, V.P. (2004). *Profesionalnaia etika yurista* [Professional ethics of the lawyer]. Moscow: Izdatelstvo Rosiiskoho universiteta druzhby narodov [in Russian].
12. Chornobuk, V. (2013). Etyka suddivskoho korpusu – neobkhidna umova zakhystu yednosti ta nezalezhnosti sudovoi systemy Ukrainy [The ethics of the judiciary is a necessary condition for the unity and independence of the judicial system of Ukraine]. *Slovo Natsionalnoi shkoly Suddiv Ukrainy* [The word of the national school of judges of Ukraine], no. 79, 79-92. [in Ukrainian].
13. Shubina, I.I. (218). Etyka suddi pri osushchestvlenii profesionalnoi deiatelnosti [Ethics of a judge in carrying out professional activities]. <<http://librisum.com/lapes/etic05.htm>> [in Russian]. (2018, June, 29).
14. Opreenko, M. (2018). Yanholy i demony yuryduchnoi profesii [Angels and demons of the legal profession]. *Zakon i biznes*. [Law and business]. <http://zib.com.ua/ua/print/79766yangoli_i_demoni_yuridichnoi_profesii.html> [in Ukrainian]. (2018, June, 10).